

Mehikuurma kalasatam.

RÄPINÄ KIHLEKUND

RÄPINÄ OM VÕROMAA KÕGÕ PIKEMB KIHLEKUND. Oodsipalost Meerapallo või olla päält 50 kilomiitre. Kihlekunna piiris Setomaaga omma Mädäjõgi ja Võhandu, a Võõpsost ülespoolõ Peipsi järv. Tõõsõ küle pääl putus tä kokko Tartomaa Võnnu kihlekunnaga ja Võromaa Põlva ni Vahtsõliina kihlekunnaga. Edimäst kõrda om taad kihlekunda nimmat 1636. aastagal. Suurust om Räpinä kihlekunnal päält 550 km².

Mädäjõgi om õks lahotanu tan vana piiri veeren kattõ esimuudu elokõrda. Jõõ kurapoolidsõ küle pääl omma nätä Kahkva ja Räpinä nurmõ ja peris suurõ talo. Tõõsõ kaldõ päält paistusõ liivadsõ ni kanarikku täüs palopäälidse ja seto külä nurmi vaihõl.

SUURÕMBA JA TÄHTSÄMBÄ KOTUSÕ

MEHIKUURMA (*Ismeene, Usmin*) om väikene allõv Peipsi veeren. Taad vanna elokotust teedäs esiki lälahingu aast 13. aastagasaast. 1582. aastagal oll siin jo uma kerik. Mehikuurman om kuul, kala vastavõtu punkt ja satam, piirivalvõ ja tulõtorn. Mehikuurma käü parhilla Tarto maakunna Miikse valla ala.

RÄPINÄ (*Rapin, Repin*) om üts Põlva maakunna ja varramba Põlva rajooni suurõmbit kotussit. Parhilla om Rāpinā peris liinas saanu. Rāpinā mõisat om edimäst kõrda nimmat 1582. aastagal. Esiki mõisa ala käünü külli nime omma ināmbüste alalõ. Rāpinā rahvalõ andva tüüd uma leevätüüstüs, paprõvabrik, mõtsamajand. Siin om keskuul ja aiatüükuul, latsiaid, kultuurimaja ja haigõmaja.

VERIORA olõ-õi viil kukki vana – Veriora allõv tegüsi 1930. aastil raudtiijaama mano. Nime sai allõv veidü kavvõмбаhe jäänü Veriora mõisa käest. Ku sõidat Rāpinā-Võro suurttiid vai Tarto-Petseri raudtiid pite, läät kimmahe ka läbi Veriora. Vana jago, kon oll mõtsapunkt ja haigõmaja ni suurõмба poodi, jääs Rāpinā poolõ minnen üle raudtii. Vahtsõмба jao pääl omma liina muudu maja – noidõ aknist paistus Veriora järv.

VÕÕPSO (*Wöbs, Vöbovsk*) om tett Võhandu jõõ mada la kaldõ pääle. Tuud paika om nimmat jo 1482. aastagal. Parhilla käü Võõpsõ elo küland tasaligult. A umal aol oll tähtsä Võõpsõ satam – säält käüti Vinnemaalõ ja ildampa ka Tartohe. Ku Rāpinā puult minnen üle Võõpsõ silla läät, jovvat Setomaalõ.

RÄPINÄ KIHCLKUNNA KEELEST

VANAL MÕISAAOL OLL elo Räpinä kihlkunna mõisin väega rassõ. Rahvas pagõsi esiki Peipsi taadõ. Asõmõlõ tuudi võõra keelega tüüväke Tartomaalt ja viil kavvõmbast. Räpinä keelen om siski alalõ hulga vanno võro keele juuni. Noid lõvvüs ka Põlva ja Vahtsõliina kihlkunna keelen. Sääne om *h* sõna lõpun (*murõh, hamõh*) ja *he*-lõpp (*paossihe, ilosahe*). Rohkõmb ku kongi muial Võromaal om Räpinä keelen *o*-d. O om esiki sõnamoodõn nigu *olno, korato, hauko*. Räpinä keelen või olla *õ* sõna lõpun: *tüühõ, sündõ, värmittõ*. Muial Võromaal üteldäs, et lehm süü haina är. A Räpinä keelen olõssi tuu: *lehem sööse haana är*.

Räpinä kihlkunna vanasõnno:

Pereh sööse, laud laul – immis ja põrsa
Nupp iih, nuul takah, hiirekeldre keskeh – kass
Hobo ohota, miis piidsata, tii tolмота – jõgi
Lagi all, lagi pääl, lae vahel laalõtas – mehidse süllem
Kats näütäse tuld, neli teevä asõnd, viies heitäs magama – pini
Neli andjat, neli kandjat, kats pinikaitsjat, üts parmupiitsk – lehem

ÜTTE JA TÕIST RAHVARÕIVIDÕ KOTSILO

RÄPINÄ RÕIVIDÕ MAN OM TUNDA VINNE MUUDU.

Mehe kanni hamõht nigu vindläse kaadso pääl. Nai- si ja latskõisi rõiva olli jälki naabrikihlkundõga küländ ütesugumadsõ. Kanti ni kruudiliidsi ku joonõliidsi ündrikke. A vinne moodu perrä tetti linadsõlõ hammõlõ verevä langaga kirä pääle.

TANO PIDI NAASÕL KÕGÕ PÄÄN OLÕMA. Ilma es tohe esiki üle läve minnä. Kiä rikkamb noorik oll, tuu tano külen olli laja siidipaila, miä sälä takan hilbõli. Kehvembil olli ahtagõsõ paila. Tanol

olli kirä veeren ja nöörikene perän. Tuuga tõmmati tano krousi ja köüdeti kukrohe kinni.

Peränpoolõ naasõ inämb tanno päähä es panõ. Vana inemise ollõv kaivanu:
«Asi om jo nii kavvõ lännü, et ei tiia tuudki, kiä om noorik ja kiä tütrik. Kõik omma ütesugumadsõ. Kas tuu om mõni kõrd!»

LUUDUSLUGU

KU TULLA SIÄ KANTI PEIPSI VIIRT PITE, om rohkõmb nätä tasast maad, mõtsa ja suud. Mehikuurma ja Jaamamõisa vaihõl ni Räpinä-Kurõkülä kandin omma parõmba põlumaa. A ku Ilumõtsa vai Leevi puult tulla, sis jääse kimmähe silmä pedäjämõtsa. Räpinä kihlkunna maiõ pääl om suuri soid nigu Meenikunnu, Määrästü ja Meerapalo suu.

Kihlkunda pite juuskva pikä jõõoro. Võhandu orgo pite juusk Võhandu vai Võu jõgi, midä kutsutas esiki «vana Võu». Mädäjõõ org om tõõnõ suurõmb org. Tuud pite lätt sato aastit Võromaa ja Setomaa piir. Vähämbä ujakõsõ nigu Raadama ja Leevaku oja, Verioja, Viirksu ja Pahtpää oja ni tõõsõ veevä uma vii kas Võhanduhe vai Mädäjõõkkõ.

Vähämbit järvi om päält mitmõkümne, a nuu omma küländ tsillokõsõ. Nohipalo kandi ilosamba ja kuulsamba järve omma Valgõjärv ja Mustjärv. Seo veere kõgõ tähtsämb ja suurõmb järv om kimmähe Peipsi järv – õigõhe Peipsi kitsamb jago,

Võhandu Võõpso silla päält.

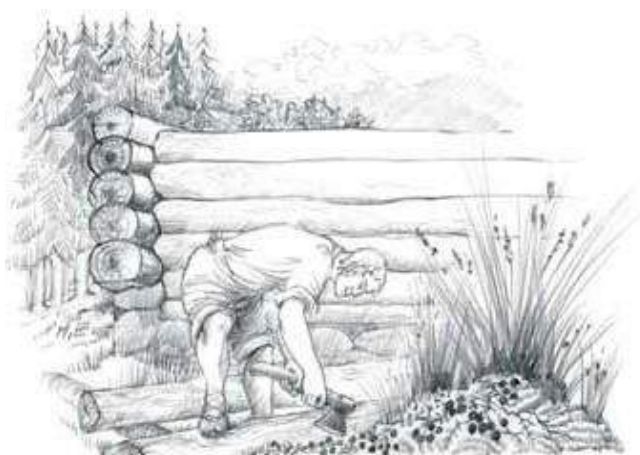
midä Lämmäsjärves kutsutas. Lämmijärv om taa tuuperäst, et saa keväje innembi jääst valla ku Suur-Peipsi.

Olõ-õi hätä, et siiä kanti ei jää Võromaa korgõ mäe! Räpinä kihlkunnan omma hoobis suurõ suu ja üte küle pääl valv Peipsi järv.

LÄÄMI MEENIKUNNU VAI MIILVA SUU PÄÄLE!

MEENIKUNNU SUU VERIORA JA LEEVI VAIHÕL nika ku Nohipaloni vällä (1450 ha) om päält 6000 aastaga vana. Kehvä pedäjä, suukõo, paiu. Tan om suujärv ja süvvi mädäkotussit. Siin kasus ka esisugunõ hain nimega roidpütsk. Suu pääl eläse mõtusõ, tedre, suukurõ, hauka ja mitmõ mõtsaeläjä.

Lõvvüs hulga suusaari. Tähtsämbä noist omma Pikksaar, Pähnisaar ja Suur Kaarnasaar. Mõnõ suusaarõ pääl ollõv muistõhavva esiki inemise elänü. Kõnõl-

Talomiis Meeni tege hindäle elämist.

tiid pite ollõv viil mitusada aastakka ildampa hobõsõga palkõ vällä veet.

TOONÕ SUURÕMB SUU, MÄÄRÄSTÜ vai Miilva suu (4240 ha) jääs Räpinä, Põlva ja Võnnu kihlkunna piirinukka. Määrästüt peetäs hääs kurõmarasuus. Suu viirde jääs ka küländ suur Miilva järv (78,8 ha). Mõlõmba suurõmba suu omma kaitsõ all.

MIÄ MÄÄRÄSTÜ SUU PÄÄL KASUS?

luudusõ-uurja Kalla Urmasõ perrä

LÄTSI HAANAKUU HUMMOGU SUU PÄÄLE. Naksi astma tsihti pite suu sisse. Tsiht om valla-piiris nigu vanastõgi. Suu veeren mättä pääl kasusõ kurõmara. Viil om näil aigo kassu! Paistus, et tulõ hää mara-aastak: mara õkva rüselese ruumi peräst!

Tulõ viil tutvvit haanakõisi ette. A kuis naid võro keeli kutsu, ku rahvas olõ-i nimme andnu? Nime saava nuu, kiä kassu toova. Piät kõlbama söõgis vai tohtõrdamisõs, sis saat nime kah. Olku sa ku tillokõnõ. Siin katõ keele piiri pääl võit kogni mitund nimme kanda.

Säälsaman lähükesen, korõmba kotusõ pääl kasus harolinõ puhm. Tuud kutsutas tansaman kandingi mitunt muudu. Tollõ, et timä kasvatas marjo – johvikit vai juupkit vai joovikit. Mara omma täl mustikast suurõmba ja sinidse. Egäüts

das, et üts Meeni-nimeline miis elänü Pähnisaarõ pääl. Tuust pääle kutsutavat saart ka Meenikund ja suud hinnäst Meenikunnu suus.

Üte suusaarõ päält alostanu viialonõ palgõst salatii. Salatiid piten lännü seo kandi rahvas Põhasõa aigu suusaarõ pääle pakko. Salatii nakanu pääle kostki Mustajärve mant ja veenü vällä Leevi lähkühe. Tuud

Roidpütsk.

Miilva suu pääl.

tulõva? Kül iks tedre. Üts tõõnõ puhm nakkas joba lillasit häiermit näütämä. Tuu om kanarik. Veriora puul üteldi ka tõistmuudu – püüvik.

Joba lätt iinpuul lakõmbas. Pedäjä jäävä hõrrõmbas ja madalambas. Ja käümine ei olõki inämp niisama, et astut õkva jalg jala ette. Hälve tulõva katõlõ poolõ. Hälve omma nuu kotussõ, miä inemist ei kannu. Puu ei jovva tan suurõs kassu. Egäüts om esi näko, kõvvõr ja virril. A siski halas ja ummamuudu rõõmsa. Säärtsit kotussit taht murahk. A tan hummogu puul veeren üteldäs ka molohk.

Suu nakkas jälki lakõmbas minemä. Ja kõrraga om tsihil lõpp. Lõvvi vana tulbagi. Siist sis juusk vanastõ piir: õdagu puul Tartomaa, hummogu puul Võromaa. Siin lakõmba ja likõmba suu pääl kasus kasv, midä vast koolingi opatas. Tuu om huulhain. Räpinä kandin Kahkvan om üles märgit, et karussõ tohtõrdasõ keväjä haana lehti pääl olõva häämtega ummi lahkiidsi huuli.

Näie ja tundsõ ka nõnaga hulgõmb suukaelmit. Noilgi om mitu nimme: Kastre-Pe-rävalla ja Räpinä puul suuvitsik, Kahkvan suukanarik. Lõuna-Võromaal kogoni tsahk-na. Näist om saad nii ohto ku rohto – tollõ sis näid tundaski. A mino pääd nää segi aia es jovva. Lõvvi hoobis vahtõlõ üles tuu tsihi, miä inne oll hãlvide pääle kaonu.

TAIVAST ALLA SADANU KIVI

MUISTIDSÕ AO JUTU KÕNÕLÕSÕ TAIVAST ALLA SADANUIST KIVVEST. Kavva aigo es taheta usku, et nuu omma tõtõstõ sündünü luu.

Määne kivi om taivakivi? Taivakivi omma kosmilidsõ ainõ tükü. Nuu tegünese, ku mõni hodotäht katski lätt. Maa poolõ satasõ taivakivi kipõlt: 170 kilomiitret sekundin. Ku Maa päält kaia, omma taiva pääl nätä tulõkerä. Maa pääle sadamisõ aos omma taivakivi tükü lakja lännü. Arvatas, et taivakivi havva omma Kuu hauduga küländ üttemuudu. Suurõmbist havvost tundas Arizona kraatrit USA-n ja Sihhote Alini kraatrit Aasian ni mitmit vähämbit.

taivakivi – meteoriit

hodotäht – planeet

ei julgu naid süvväki, pelgäse, et süä lätt kuras.

Tsiht lätt edesi. Silmä nakkas viil vähämb puhm tsillokõisi lehtiga. Taa kand joba haanakuun mustõ marjo. Nuu kõlbasõ süvvä, nigu laplasõ tiidvä. A mii rahvas naist hooli ei. Taa om kikkamari. Määntse kikka tedä süümä

ILUMÖTSA TAIVAKIVI

EESTIMAA PÄÄLE OM
AOGA SADANU MITU
TAIVAKIVVI. Võromaal
Ilumõtsa ja Saarõmaal
Kaali taivakivve sada-
misõ havva omma
esimuudu terve Eu-
ruupa pääle.

Seo veere inemise
tiidse ammust ilma, et
Ilumõtsa lähkүн suu

pääl omma mõnõ tsõõrigu kujoga suurõ havva. Päält tiidläisi uurmist saadi viil arvo, et nuu omma hoobis üle 6000 aastaga vana taivakivve havva. Kõgõ suurõmb om Põrguhaul (veerest viirde 80 m, sükäv 12,5 m). Põrguhaulva lähkүн om viimätsega üttemuudu, a vähämb Sükävhaul (50 m ja 4,5 m). Põrguhaulvast õdagu poolõ jääs viil kats tsillokõist lohko – Kuradihaul ja Tondihaul.

Tsõõrikmäel Rāpinā lähkүн om kah taivakivi sadamisõ kotus, a nii suuri ja ilosit haudu sääл nätä ei olõ.

Põrguhaul om Ilumõtsa havvust kõgõ suurõmb.

Vanahalva kodopaik vai keriguasõ?

Seo kandi rahvas om Ilumõtsa haudu pidәнү vannohalvu elokotussõs. Põrguhaulvast müüdä minnen tohe ei ilmangi vanma naada. Vanahalva võivat tuud kuulda ni mõtõlda, et näidega tahetas kokko saia. Põrguhaulva põhan ollõv jaaniüüse tuld palaman nätt. Vanahalva kuivasõ sis umma kulda. Tuul aol olõssi külh targõmb Põrguhaulvast kavvõ hoita.

Tõõnõ jutt käü edimädsele risti vasta. Põrguhaulva kotusõ pääl olnu kerik. Ku kolm velje kõrraga kerikuhe sisse lәннү, vaonu tuu maa ala. Parhilla ei päse taivakivve haudu kaema tõistõ, ku piät inne Põrguvärehtist läbi minemä. Ku ei usu, mine kae esi perrä!

PEIPSI JÄRV — MII KALLIS KALARANNAKÕNÕ

*muu kiti külh muida maida
muida maida, muida puida,
kitä umma mii järvekeistä,
kallist kalarannakõista
Rāpinā rahvalaulust*

PEIPSI JÄRV OM NIGU KOLMÕST VÄHÄMBÄST JAOST KOKKO PANT. Põha puul om Suurjärv. Lõuna poolõ jääs Pihkva järv. Naidõ vaihõl om Lämmijärv, mink kaldõ jääse ütelt

Kae Peipsit.

Euruupa suurõmbit järvi (356 600 ha). Järv ei olõ siski väega sükäv – süvembä kotusõ küünüse päält 15 miitre. Peipsi viirde jääse suu ja hainamaa ni liivadsõ palopäälidse. Mõnõl puul om rohkõmb suud, tõõsõn paigan õnnõ liivamaa. Väega suuri käänäkit järv ei tii. Rannaviir juusk tasaligult Peipsiga üten. Ummõhtõ om egäl vähämbälgi maanõnal ja tsopil kalamiihi jaos uma nimi.

Maatiidläse omma vällä uurnu, et Peipsi sai sääntsес illatsõl iäaol. Ku muial Eestin iä är sulli, oll kõik seo kant viil vii all. Lajast viiväläst jäi lõpus perrä Peipsi järv. Sügüse om üükülmi järve lähkün harvõmbahe. Keväjä, ku järve pääl om viil iä, või järve veeren vähä külmemb olla.

Sato aastit omma üle Peipsi kaubatii käünü. Parhilla om Peipsi Eesti ja Vinne riigi piiris ja kaup tast ei veetä.

Peipsit peetäs õks hääs kalajärves. Kõgõ rohkõmb om Peipsist püvvet peipsi tinti, ahunat, latikat, haugõ ja sudakut. Peipsi-veere küllin omma põlvõst põlvõ elänu kalamehe. A peetäs ka põldo ja mõistõtas häste kurkõ ni sibulit kasvata.

LAATKAS VEEREH!

kirämehe Jaan Vahtra perrä

KALAPÜÜK AVIT TUHANDIT PEIPSI-VEERE INEMIISI. *Uma mõrra pand keväjä Peipsi pilliruugu pia egä talomiis. Tuugi, kiä muido õnnõ põldo künd. Es olõ tuu õigõ Peipsiveere miis, kel aidalae pääl es ripnõ kuivadu latiga nigu vaesõ mehe viha.*

A ku lehekuu päiv jo naarat, kõo lehte lätsi ja toomõpuu häitsi, nakas laatkapüük. Läbi keväjädse üü rühe Peipsi viirde pia egä talo vana ja noorõ. Esiki naasõ ja latsõ. Selle, et laatkas tull viirde, tull sakõstõ peris äkki. Tull õks suurõ laksutamisõ ja mürrämisege, mülläs ja tsolist.

Kipõstõ tõmmadi hõrrõ suurõsilmälidse võrgo pilliruu taadõ. Siski tassakõistõ. Kõvva kõnõlõminõgi oll keelet. Egä väikenegi helü võidsõ kala är hiidütä. Ku mõla vasta loodsikut kolksaht, oll laatkas õkva kaonu.

Ku mõrra seen, jäädi püügikotusõ mano kalamajakõistõ vahi pääle. Ku saak

puult Räpinä kihlkunna ja tõõsõlt puult Vinemaa viirde. Peipsihe veevä uma vii seo veere suurõmba jõõ Piusa ja Võhandu. Peipsi kõgõ suurõmb saar om Piirissaar. Ka Piirissaarõ rahvas om Räpinä kihlkunna inemise. Võhandu jõõsuu lähkühe jääs Salo saarõkõnõ, kon kedägi ei elä.

Kimmähe tiät, et Peipsi järv om terve

hää, olli võrgo pak-sult jämmit suuri laat-kit täüs. Ku kalapüüdjit oll mitmõst perrest, jae-di kala suurusõ perrä mitmõhe ütesuuruhe unikohe. Sis kai egäüts jo esi, kuis naa kodo viiä.

Kalamehe Peipsi pääl 1930. aastagil.

NOHIPALO MUSTJÄRV JA VALGÖJÄRV

NOHIPALO VALGÖJÄRV JA MUSTJÄRV OMMA Veriora puult Lepässaardõ minejale peris tii pääle nätä. Väikene Valgõjärv (6,3 ha) sai uma nime tuust, et esiki läbi vii paistus järve valgõ liivaga põhi. Taad peetäs ütes kõgõ selgembä viiga järves terven Eestin. Sääl kasus esisugumaidsi viihaino, näütüses *vesilobeelia*. Egäsugumanõ järvevii tsolkminõ tege kimmähe pallo kurja, selle et Valgõstjärvest ei joosõ vett vällä. Kõik tsolk jääs järve sisse.

Ku viil edesi läät, paistus Mustjärv (21,9 ha). Mustjärv om Valgõjärvest päält kolmõ kõrra suurõmb. Tuu järve põhi paistus vettekajalõ must ku muda ja vesigi om tummõ ku tõrv. Kavvõmbastki tulõja omma immes pandnu, et kats nii esisugumadsõ viiga järve omma ütstöösölõ nii lähkün.

Ümbre järvi kasus illos pedäjämõts. Kuuma pääväga om järve veeren pallo päävä-võtjit ja tsuklõjit. Üüses jääs inämbüisi kõik ümbretsõõri vaiki. Ku mõistat esi kah vaiki olla, nakkat nägemä pallo säänest, midä päivä ei olõ mõistnu kullõlda ja kaia...

Suurt hätä tege tuu, et Valgõnjärven tsukõldas jo ammu rohkõmb, ku tuu järv vällä kan-nahtas. Minevä suvõ käve lämmä pääväga järve veerest läbi nii 200 autot ja vähämbält 400 inemist. Nii siip, sampuun ku esiki highi tsolk järve vett. Kuulsa vesi, miä kunagi pais-tu läbi katsa miitre pää-le, paistus viil õnnõ 3–4 miitret.

Nohipalo selge viiga Valgõjärv.

Kõgõ rassõмбаhe mõos mõtsaalodsõ trampminõ. Sõkmisõlõ kõgõ hellembä omma palopäälidse. Är trambit mõtsaalonõ jääs mitmõskümnes aastagas pallas. Varrampa vai ildampa kuiosõ är ka puu, miä sääl kasusõ. (mõtsamehe Paali Raivo perrä)

VÕHANDU JÕÕ ORGO PITE LEEVILT REO SILLANI

LEEVI VESKIST REO SILLANI JUUSK VÕHANDU JÕGI KORGIDÕ PERVI VAIHÕL. Võhandu ku Eestimaa kõgõ pikemb jõgi tulõ vanal Võromaal läbi mitmõ kihlkunna. Ku Urvastõ kandin teedäs Pühäjõkõ, sis seo veere rahvalõ om tä Võhandu vai Võu. Nimi Voo om rohkõmb saksa keele perrä kirotus. Muistõhavva peeti taad jõkõ pühäs – pühä Pikse elokotussõs. Jõõkaldit ja jõkõ es tohe är tsurki: viiesä võidsõ är pahanõda. Parhilla omma ilosamba kotusõ Leevilt nika ku Reo sillani kaitsõ all.

Loodsigusiõitu om hää alosta Paidra vai Leevi veskisilla mant. Kõgõ laembas lätt jõõorg Süvähavva külä all. Viisadang om suur ja vuul kipõ. Kõik viipõõrüse ei külmä esiki kõva külmäga kinni. Jõõ veeren kasus nii pedäjä- ku kuusõmõtsa, lepävõsso ja paiu. Naidõ vaihõlõ jääs hainamaid.

Võhandu pervihe om käkit mitu kuupa: Vokiniidü kuup, Põrguhaud, Suur-Sõatarõ, Väiku-Sõatarõ. Väikut Sõatarrõ tundas rohkõmb Uku kooba nime all. Tuud arvatas mii rahva vanas ohvrikotussõs. Suur-Sõatarõ om aoga sisse vaonu. Vanal aol olnu Väiku-Sõatarõ, kost parhilla läte vällä juusk, Suurõ-Sõatarõga salatiid piten kokko kõüdet.

Hää tulõtegemise ja aoviitmise kotus om Sõatarõ lähkün üllen Kalmõtõmäe pääl.

Kõgõ inämb käüdäs kaeman Võhandu müüre. Egas sääl mäantsitki liinamüüre joht olõ ei. Müürü omma sääl hoobis korgõ liivakivist perve jõõ veeren. Suurõмба ja ilosamba omma Põdramüür, Sõatarõ müür ja Kalmõtõmüür ni Viira veskimüür. A kõgõ korgõmb om Tsirgumüür (päält 17 m).

Võhandu jõõ pääl oll vanastõ pallo veskiid. Leevi veskist allapoolõ tulli Ojasuu, Lauri, Viia ja Viira veski, sis Reo ja Pääsnä. Edimäne veski siinkandin olnu Haavapää, a tuu veski tetti hoobis uja pääle. Tuusama peräst, et pühä jõõ pääle es tohe veskit tetä.

Kalmõtõmüür.

VÕHANDU JÕÕORO ILLO
VÕIT KAIA EGÄL AOL! Jõõ
veeren saa keväjä mas-
salille (sinilille) korada
– om lõvvet esiki roo-
sat massalille – ja jõõ
pääl suvõl loodsiguga
sõita. Sügüse omma
jõõkaldõ lakõmba, sis
paistusõ värmilidse
jõõmüürü kavvõ. Talvõl
om kõik jälki hoobis
tõistõ – valgõmb ja
vaganõ.

AOLUGU

RÄPINÄ KIHLLKUNNA MAIÕ PÄÄL OM KIMMÄHE VÄEGA KAVVA AIGU ELET. A arvatas, et kõõ vanõmbit elopaiko olõki-õi viil üles lõvvet. Vanõmba inemise tettü kivitalva omma peri kiviaost Võhandu jõõ lähküst Sülgoja ja Parma küläst. Kiviao inemiisi elokotusõ võiva olla Mehikuurman, Võhandu jõõ viirt pite ja Könnu külän.

Vana matusõ Linte Maarjamäel omma vällä andnu mitmit lõvvüssit. Üle kihlkunna om lõvvet ravvaao pikki ja tsõõrikit kääpit. Sääntse kääpä omma Ristipalon, Priitholmin, Pindin, Leevakul ja muialgi. A jo harilikku muudu matus 12. aastagasaast om lõvvet Toostõ küläst.

Räpinä kihlkunna maiõ päält om teedä mitu kantsi – Võukülä Kindralihaud Võhandu veeren, Kurõkülä ja Varõstõ liinamäe. Suurõmbidõ külli vannus küünüs kimmähe tagasi muinasaigo. Poola ja Roodsi aast omma teedä pia kõik vana külä.

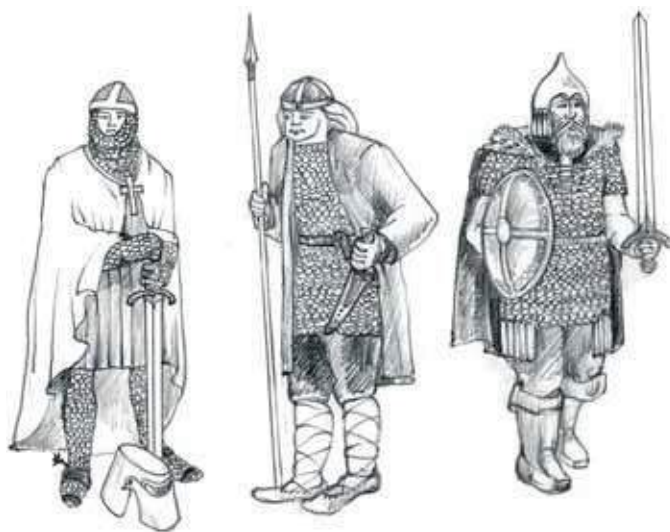
Teid oll muistõhavva hõrrõlt. Tähtsämb tii tull siiä Mariburgist (Aluksne) üle Rõugõ. Tuu läts läbi Räpinä Mehikuurmahe ja säält üle Lämmijärve ahta kotusõ Vinnemaalõ. Olõ-õi kimmäst tiidmist, kohe Räpinä viir muinasaol käve. Põha-Räpinä üten Võnnuga võidsõ kävvü Suupoolidsõ kihlkunna ala. Arvada, et lõunajago oll üts kihlkund Põlvaga.

TAPÕLUS PEIPSI JÄRVE IÄ PÄÄL

KU SA JO AOLUKU OPNU OLÕT, SIS TIÄT, et juttu tulõ 1242. aastaga tapõlusõst Peipsi järve iä pääl. Ku seo kant läts Tarto piiskopkunna ala, tei Vinnemaalt Pihkva ja Novgorodi mehe siiä kanti ummi sõakäuke edesi. Ordumehe tahtsõ jälki Vinnemaalõ taplõma minnä. Mõnikõrd olli üte kõvõmba, a tõõnõkõrd jälki tõõsõ.

ÜTS KÕVÕMBIT TAPÕLUSI PEETI Peipsi järve iä pääl. Vinne puult tull Novgorodi sõavägi. Vinne väele lätsi vasta ordumehe ja Tarto piiskopkunna vägi. Tuu väega oll üten ka pallo seo kandi miihi. Kokko minti Mehikuurma lähkün iä pääl.

Vindläisi väepäälilik oll kuulsa Novgorodi vürst Aleksandri, kiä oll Neeva jõõ veeren jo suumlasõ ja ruutslasõ pagõma ajanu.

Muistidsõ ao sõamehe.

Päält tuud naati tedä kutsma Aleksander Nevski.

Vana Vinne aoraamadu perrä avidi vürsti Peipsi tapõlusõ aigo pühhi miihi palvõ. Es saa saksa raudmehe ja mii mehe vürsti väe vasta: nää lüüdi iä pääl purus. Könõldas, et rüütli meelütedi voolukotusõ pääle, kon iä oll nõrk. Ordumiihil olli rassõ ravvast sõasärgi sälän. Suurõmb jago raudmiihi lüüdi maaha vai võeti vangi. Mii miihi aeti pagõmisõ pääl pia säidse verstä takan – nika ku kaldõni vällä.

Päält tuud es proomi ordumehe inämb Vinnemaalõ võimu võtma minnä. Käüti õnnõ ütstõõsõ maa pääl rüüvmän ja tull ette vähämbit tapõluisi.

HÄIDEMÄE PETÄI

PÕHASÕA AIGU SAI SEO PIIRIVIIRNE KANT PALLO KANNAHTA. Kahkva ja Ristipalo külä lähkүн ni muialgi peeti vindläisi ja ruutslaisi vaihõl 1701. aastagal mitu tapõlust. Tapõlusõ aigu palotõdi maaha Räpinä kerik, mõisahuunõ ja mitu lähkembät küllä.

Räpinäst Tarto poolõ minnä jääs Häidemägi. Tuu sai uma nime vana Häide külä perrä. Ku Jaama küläst Nulga küllä minnä, jäi tii perve pääle vana nelä haroga petäi. No om tuu är häönü, a vana Kaarovi Viido tiidse umal aol tuu pedäjä kotsilõ ütte ku tõist könõlda:

Põhasõa aigo käknü kiäki Roodsi kindral vinne väke paedõn Häidemäele pütü kulda. Tuu kotusõ tähüsses pand tä mäe pääle pedäjä kasuma. Pand kasuma, juurõ ülespoolõ, ni ragi tuu pedäjä uma mõõgaga neläharolidsõs. Esi ütel: «Ku kasuma läät, tuldaskunagi viil siiä ärkäkidü kulla perrä.»

Kulda valvma pandnu tä – arvada, et nõidusõ abiga – kats nuurt neiot. Noid nätti õdagidõ pedäjä-ossa pääl istvat ja ummi hiussit sugõvat. Ütekõrra jäänü üte müüdäminejä nuur hopõn inne pedäjät saisma, es taha ega taha pedäjäst müüdä sõita. Sis näkk tä peremiis jälki neiokõisi ossa pääl istvat. Ku miis käsk näil maaha tulla, kattõ nuu kujo är. Nii sai rahuligult edesi sõita.

KOLM LUKU SÕATARÕST

SUURÕ-SÕATARÕ KOTSILO VÕHANDU JÕÕ VEEREN Suvähavva külä all om mitu luku. Kõik luu kõnõlõsõ tuust, kuis sinnä sõto aigu paossihe minti. Kuup olnu suur, mäe päält varas tedä mõts ja sisse minti jõõ puult külest. Seest olnu kuup palkõga voodõrdõt.

Edimädse jutu perrä oll kiäki pagõjist kassi kah hindäga kuupa üten võtnu. Kassikõnõ tulnu säält, kohe õhumulk jätet, koobast vällä. Vaindlasõ näi tuud kassi ja sai muidoki kõrraga arvo, et inemise piät kah lähkün olõma.

Naksi sis hoolõga näide jälgi ajama ja lõvvetigi paopaik üles. Kõik kuupa pakko lännü inemise tapõdi är.

Tõõnõ lugu kõnõlõs tuust, kuis sõa aigo Sõatarõn pulmõ peeti. A vaindlasõ olli tuud aigo ülevän kooba lae pääl. Või-olla kuuldu määnestki hellü? Vai tsusas üts sõamiis niisamatõ uma mõõga läbi kooba lae? Ku tä mõõga vällä tõmmas, oll tuu verega. Tõõsõ mehe es usu: ollõv vana ja rossitõt mõök. Asja taheti lähkembäst kaia. Tuud aigo pidi pulmarahvas all kooban ummakõrda nõvvo, kuis umma ello pästä. Kuimuudu üle Võhandu jõõ minnä? Jõgi oll küländ kitsas, a tuu iist sükäv. Hää mõtõ kallis – üle jõõ panti kuupa üten võet leevälapjo. Kõgõ inne lasti pruutpaaril leevälapjo vart pite üle jõõ pakõ. Ku tõõsõ tahtsõ kah tuudsamma tiid piten perrä minnä, tulli võõra sõamehe. Kõik tõõsõ pulmalisõ tapõdi är.

Kolmas lugu om lühkükene. Ku kass vaindlaisilõ koobakotusõ är näüdäs, pagõnu terve pulmarahvas leevälapjo vart pite üle jõõ ja ümbretsõõri mõtsu sisse lakja. Mine aja sis näid Suvähavva mõtso piten takan!

Rahvajutu perrä matõdi Sõatarõn tapõdu sinnä lähkühe kingo pääle. Tuud kotust kutsutas täämbädseni Kalmõtumäes. Aoluu-uurjidõ perrä ollõv nuu 13 kääpakotust ravvaao lõpust peri.

Arvatas, et Sõatarõ luu omma rahval meelen viil Põhasõa aost. Suuri sõto aigu paeti vainlasõ iist iks kas Võhandu müüre ala, suuri mõtsu sisse vai salateid pite suusaari pääle.

Uku kooba läte.

KUIS RÄPINÄLE TAHETI KLUUSTRIT TETÄ

PARHILLA JÄÄS RÄPINÄLE KÖGÕ LÄHKÜMB KLUUSTRI PETSERIHE. A Põhasõa lõpu poolõ 1710. aastaga paiku naati ka Rāpināle kluustrit tegemā.

Vinnemaalt pagõsi siiāpoolõ Peipsit vanausolidsõ, vinne keele perrā raskolnigu. Vinnemaal oll näid uma uso peräst takan kiusama naatu. Näide usk ja kombõ olli vanõmba ja tõistõ ku vahtsõnõ riigiusk. Et kodomaal elo rassõs tetti, tahtsõ nää siiā periselt paika jäiā. Umma usko rahvast kutsuti viil mano. Kuulutõdi, et siin omma hää põllomaa ja mõtsa, Peipsi järv and pallo kallo.

Vanausoliidsi kogokund elli ja tekk kõiki töid ütenkuun ku suur pereh. Kluustri mano tetti uma kerik, veski, sepikoda. A kogokunna sekkā trehvās ka sõaväest är-pagõnuid väekargajit. Rahulikku ello es olõki kavvas. Pia kaibati Vinne tsaarilõ är, et väekargaja käkvā hinnäst Rāpināl. A õnnõ mõni püvveti kinni. Kluustrirahvas sai inne teedā, et näid tuldas kinni võtma ja egäüts pagõsi, kiā kohe sai.

Nii es jätetā näid ka siinpuul Peipsit õks rahulõ. Rāpinā kluustri panti kinni. Maaha jäänü vara, elājā ja põllomaa sai mõisaherrā hääsmeeles Rāpinā mõisalõ.

Siski om parhillaki vanausoliidsi kogokund Peipsi veeren viil alalõ. Rāpinäst olõ-õi pallo maad Võõpso taadõ vanausoliidsi küllā Beresjehe.

Määntse olli sis tuu kavva alalõ püsünü rahvakildakõsõ kombõ? Mehe es lõika hiussit ega aja habõnit. Pito peeti, a tarõn tohe es kiäki viina juvva. Väega suurõs patus oll suidsu kiskminõ. Võõrit umma kerikuhe es lasta ja kõik keriguraamadu olli vanavinne keeli. No seo ilma aigo om vanausoliidsigi elo naanu muutuma.

ELOST PIIRI VEEREN — ÜTELE VAI TÕÕSÕLÕ POOLÕ PIIRI

ELO PIIRI VEEREN KÄVE ÕKS TÕISTÕ KU SISEMAAL. Uma ja võõra rahva liikmist üle piiri tull sakõstõ ette.

Päält Põhasõta oll rahvast Rāpinā kihlkunnan tõtõstõ veidü. Paeti Setomaalõ vai kavvõ Vinnemaalõ. 1721. aastagal oll kihlkunnan õnnõ 226 tallo. Mõisaherrā kaibanu: niivõrra suur pagõminõ tuu näile suurt kaiho. Vinnemaal võetavat pagõja vasta ja perän näid ināmb kätte ei anda. Ei avida, ku tiiāt esiki küllā, kon nää elāse. Tuus aos, ku pagõjit otsma mindās, käkitās nää kavalāhe är. Pia võimadu om kedāgi kätte saia.

Ināmbüisi minti tõõsõlõ poolõ Peipsit Mehikuurmast. Teedā om, et järve tõõsõ kaldõ pääle tei Rāpinā inemise päält Põhasõta peris säidse vahtsõt küllā. Mõnõst mõisast lāts üle paarikümne perre üle Mādājõõ är Petseri kluustri maiõ pääle.

Tõõsõlõ poolõ paeti viil sis, ku mõisaorjus vai tüü paprõvabrikun lāts ülejovvu rassõs. Vinnemaal nii rassõt mõisaorjust es olõ ja tühjä maad oll kah rohkõmb. Noorõ mehe pagõsi sõavākke minekit. Mõnõ setodõ vana-vanavanõmba omma esi tunnistanu, et näide edeesā tulli Roodsi aol Võromaa poolõ päält.

PAETI KA VINNEMAALT ÜLE PEIPSI TAGASI EESTIMAALÕ. Nuu vaesõkõsõ, kedā sõa aigo tõõsõlõ poolõ vangi viidi, tahtsõ kodo tagasi. A õnnõ mõni ütsik päässi är. Nii pagõnu

säältpuult kodo kiäki
julgõ Mulgimaa Holstre
valla talopernanõ –
pandnu viiso taaspe-
rilde jalga ja tulnu nii
üle Peipsi järve iä.

Pagõnuisi asõmõlõ
pidi mõisaherr vahtsit
inemiisi tuuma. Räpinä
krahv Löwenwoldel olli
mõisa ka Tartomaal.
Hulga rahvast tuudigi
säält sisse. Räpinä
talomiihi vahetõdi Põlva
ja Võnnu rahvaga. Viil

tuudi sisse inemiisi Rannust, Helmost, Põltsamaalt ja muialtki. Tuul aol oll tüüväe ütest
mõisast tõistõ vidämine peris egäpääväne asi. Räpinä kandi kiil om tuuperäst kah esi-
muudu. Kõrvuisi vana võro keelega om tan Tarto kandi sõnno ja keelejuuni.

Vinne kiiltki oll sakõstõ kuulda. Paprõvabrikuhe tuudi Vinnemaalt vindläisi tüüle.
Siin kandin om õks mitund kiilt kõnõld. Ku kõrvuisi elli võrokõsõ, setokõsõ,
põhaeestläse ja vindläse, tull egälütel tõisi keelest arvu saia.

Vana piirijõgi Mäda jõgi.

RÄPINÄ KIHCLKUNNA ESIMUUDU PRIINIME

PERIS VANASTÕ KUTSUTI INEMIISI KAS TALO- VAI HÕIMUNIME PERRÄ: Ritska Jaak, Ruuna Peep,
Siila Kristjan. Kutsu võidi ka pikembält talo- ja esanimme pite: Pindi Paabu Aado ja
Siila Juhani Andrõs. Mõnt miist tunti tälle rahva puult õkva pantu nime perrä,
näütüses Kirbu Mats.

Priinime vai perekunnanime anti Räpinä kihlkunna rahvalõ aastil 1823–1826.
Nimmi pandjas oll keriguopõtaja ja keele- ni kirämiis Johann Friedrich Heller (1786–
1849). Timä and seo kandi rahvalõ küländki esisugumadsõ priinime. Heller es nakka
vanna kutsmisviisi ümbre muutma. Räpinä priinimmi edeotsan om tuuaignõ lisanimi
Võso, Luik. Et vanna kutsmisviisi ja priinime vaihõl olõssi selge vahe, panti toolõ
mano ilostava ja inämbüste saksa keele sõnajaku. Nii tettigi nime Võsoberg ja
Luikmann. Oll' ka vinne ja roodsi keelega jakat nimmi: Meenist sai Menov, Häidest
Häiding. Sääntse katõkeelidse nime pidi näütämä tuud, et kõik rahva omma
ütesugumadsõ. Olõ-õi parõmbit ega halvõmbit.

Viil katõkeelitsit vällämaa lõpuga nimmi:

-berg – Hämmelberg, Mälberg, Võsoberg

-ing – Holsting, Saksing, Tooding, Vahing

-mann – Jaagomann, Küttmann, Suurmann, Otsmann, Parmann

-nd – Lepund, Parind, Kasvand, Sõukand

-son – Lampson, Pedoson, Heeringson, Rööpson

Mõnikõrd om ka kats vanna nimme kokko pant: Siila ja Ivask – Siilivask. Om tarvitõt ka võro keele sõnajakkõ, näütuses -sk: Häidesk, Paabus, Narusk, Hivask.

Räpinä kihlkund om ainukõnõ Eestin, kon pia kõikilõ priinimmile jäi vana põhi ala – tuu, kuis noid inemiisi inne kutsuti. Tuuperäst kutsutas tan tallõ kah pererahva priinime vai rahva pant nime perrä. Talonimi olõ-i Räpinä vanno inemiisi jaos kimmäs kotusõnimi. Tuu om nimi, minka kutsutas küläkeelen talo pererahvast.

RÄPINÄ PUUAIA SÕDA – ÜTS KÕIKI JA KÕIK ÜTE IIST!

Paulopriit Voolaise ja Valdek Ritslaiu perrä

KU LIIVIMAALÕ TULL JÄLKI VAHTSÕNÕ MASS – PÄÄRAHA MASS – olti tuu vasta kõgõ rohkõmb Võromaal. Tuul aol oll Räpinä küländ tähtsä kotus. Pühapäävä kerigu man sai kokko nii Räpinä külli ku Põlva, Võnnu ja esiki mõnõ Vahtsõliina mehe ja naasõ. Sis arotõdi umavaihõl vahtsõt päärahamassu ja teotüü tegemist.

Riiga õigusõ perrä!

Mõisaherri tohe ei usko! Kimmämb om keisriprovvalõ hindäle rassõ elo üle kaibama minnä! Nii lätsi Räpinä kihlkunna mehe Uusna Jaan, Kõpsi Peedo ja Punni Jaan Riia liina keisrinna Katariina tähtsä ammõtmehe mano umma õigust otsma.

Mehe sai peräle. Tõlk kullõlnu nää är ja ütelnü, et Räpinä mehe tahtva vinne usko minnä. A mii mehe mõisti kah vinne kiilt ja sai võlsmisõst arvo. Nää kõnõli sis esi är, et tahtva hoobis priis saia. Asõmik kullõl miihi juttu ja tõlk panti võlsmisõ peräst vangi. Salateid pite tulti kodo tagasi. Uma herrä es tohe teedä saia, kiä näide pääle Riian kaibaman käve.

Kõva tapõlus mõisa puuaian

Räpinä miihi kaibust uma mõisaherrä pääle naati arotama 1784. aastaga hainakuun. Tull kokko kohus ja sõavägi. Kohtu pidämist tull lähkümbist mõisist kaema päält 600 talomehe. Rahva hulgast hõigati, et nää ummi miihi pessä ei lasõ – ku vaia, sis saisva üts kõiki ja kõik üte iist.

Tuust, miä edesi sai, om kõnõld mitund muudu. Kohtuherri jutu perrä touganu kiäki talomiis ütte sõaväe ülembät. Sõavägi piirnä rahva sisse. A talomehe haardnu hõlma alt kaika ja pruuvenu vällä murda. Kats sõamiist saanu õkva vika. Sis antu sõaväele käsk inemiisi pääle laskõ. Mõni lasti maaha ja mitu sai külge.

Rahvas esi kõnõl tuust tapõlusõst hoobis tõistõ. Kohtu puult nõvvõti Riian käüjit vällä. Rahva siäst hõigati vasta, et näid täämbä siin ei olõ. Sis käsotanu mõisaherr rahva puuaida. Sõamehe panti puuaia värehtide ette saisma. Kõik tuu rahvas aia seen lubati är tappa, ku nää miihi vällä ei anna. Es jäiä uskma, et nuu mehe omma jo ammuki är paenu.

A inemise olli õnnõ katõ palla käega. Kuimuudu vasta naada? Puuaiast lännü müüdä kats tütrikku tuurjidõga (tuubrõdõga). Nuu visanu miihi kätte kats tuurjapuud. Noidõga lüüdü sis värehti pääl vahi maaha. Rahvas päässi aiast vällä!

Miä päält Puuaia sõta sündü?

Sandikõsölö, kiä Rāpinā kerikuhe läts, juusk vasta vika saanu Tihoni Toomka Toostõ küläst. Sant hõiganu kerigurahvalõ: «Tii istut viil kerikun! Ei tiäki, et välän käü sõda!» Rahvas naanu suurõ hirmuga kerikust vällä pagõma.

Mõisaherr nakas pelgämä, et vöi viil suurõmbit tapõluisi tulla. Ülembä käve viis päivä külli pite ja manidsi rahvast teotüüd edesi tegemä. Taheti tapõlusõ nõnamiihi Uusna Juhanit Toolamaalt, Vomsu Jaaku Kõnnu küläst ja Meeni Mikku Toostõst ni tõisi kinni võtta, a es saia kätte.

RÄPINÄ PUUAIA SÕAST KÕNÕLDI LAJALT ÜLE LIIVIMAA. Ammõdimehe ja mõisaherrä näi är, et vastanakkaminõ vöi suurõs minnä. Peläti vahtsit tapõluisi. Anti vällä papõr, kon karistõdi rahvast Rāpinā tapõlust perrä tegemäst. Tuud loeti lähkembäl ja kavvõn kerikin ette.

Puuaia sõa mälehüst olõ-õi ünõhtõt. Viil 200 aastakka päält

tapõlust panti tuu avvos Rāpinäle üles kujo nimega «Puuaiasõdalane» (kujoragoja Riho Kuld). Rahvas kuts tuud Raudmehes.

Raudmehe avamine 1984. aastagal.

MÕISAELO

RÄPINÄ KIHLEKUNNA MAIÕ PÄÄL ES OLÕ KAVVA AIGO ÜTTEGI MÕISAT. Edimäne mõisa om viil Poola aost peri. Rāpinā külä kotsilõ tetti ildambalt 1582. aastagal Rāpinā mõisa. Tuud kutsuti poola keelen *Jam Repin*. Nimetüs *Jam* tull tuust, et ammõtnigu ja sõitja pidi, ku vaia, edesiminekis mõisast hobõsõ saama.

Rāpinā oll kroonumõisa, miä 1717. aastagal sai krahv Löwenwolde umas. Mõisa esi oll ilmadu suur – niisama suur ku terve kihlkund. Tõõsõ mõisa ommaki edimädse – vana Rāpinā mõisa – maiõ pääle tettü. A Veriora ja Pääsnä nukan om sõski üts är kaonu erälde mõisa olnu, 1624. aastagal nimetedäs tuud *Otto Vietingshoff*.

Perändüse jagamisõ ja panti pandmisõga lätsi Löwenwolde käest tõisilõ Kahkva (*Kachkova*), Miiksi (*Mex, Mecks*), Palomõisa (*Pallamois*), Ruusa vai perän Toolamaa (*Rusa, Tolama*) ja Veriora (*Paulenhof*) mõisa. Veriora mõisa oll peränpoolõ viil kultuuriluust kuulsa Rothi suguvõsa käen. Maaherrä von Sievers tekk ildampa Rāpinā mõisast erälde viil Priitholmi (*Friedholm*) mõisa. Tuu nimi om keelemõistmadu ümbrepandmisõga saanu Rahumäe kujo. Täpne ümbrepandminõ olõssi Kandsimägi vai -saar.

Sillapää loss ku mõisaa tunnismärk

Räpinä mõisa oll 18. aastagasaa lõpu poolõ uhkõmbit terve Eesti pääle. Mõisasüäme mõnõ vana huunõ omma täämbädseni alalõ. Vana pargi seest paistus ku mõisaa tunnismärk valgidõ sambidõga Sillapää loss. Tuu om tett 19. aastagasaa tõõsõn poolõn. Stiili poolõst om taa klassitsistlik hoonõ. Pargi luumisõga Võhandu jõõ viirde naati pääle viil inne, ku loss valmis sai. Park om tett kuulsa aiakunstnigu Engelhardti plaani perrä.

Sillapää lossi pääussõ mant korgõ trepi päält om nätä inglüse moodu perrä parki. Lossi tagomadsõ küle puult kaiõn paistus alan Võhandu jõõ pääle sulut veskijärv. Ku pargirata pite Musitempli poolõ läät, näet Räpinä paisjärve ja tõõsõl puul järve kerikut. Pargi tagomadsõn veeren ei kasu puu-puhma inämb kõrra perrä. Puid ja puhmõ om Räpinä mõisa pargin päält 300 sordi. Silmä jääs vanno suuri puid: pähnä, tsiberi nulu ja suur amuuri korgipuu.

PÄÄLT VABADUSSÕA SAI SILLAPÄÄ LOSSIST KOOLIMAJA. 1931. aastagani oll siin gümnaasium ja päält tuud kavva Räpinä aiatüükuul. Parhilla om siin kodoluu- ja aian-

Sillapää loss.

dusmuusõum. Inne, ku välämaalõ prantsusõ lossõ vai inglüse moodu perrä aidu imeh-telemä minnä, käü kõrras Räpinä lossi ja parki kaeman. Kae üle ussõ ka muusõumitarrõ – säält saat kõgõ täpsämbät tiidmist seo kandi aoluu kotsilõ.

RÄPINÄ KUULSA PAPRÕVESKI

Päält jahu- ja saeveski tetti Räpinäle Võhandu jõõ kaldõ pääle viil uma paprõveski. Tuud aigu käve Eesti Tsaari-Vinnemaa ala. Terve suurõ tsaaririigi pääle tõõnõ paprõvabrik saigi Räpinäle. Tuu oll vanastõ seo kandi kõgõ tähtsämb tüüstüs.

Teedä om, et 1734. aastagal tetti Räpinäl jo papõrd. 1750. aastaga valitsusõ käsü perrä võidsõ Tarto, Pihkva ja viil mõnõ liina ammõdi ni kohto tarvita õnnõ Räpinä papõrd. 18. aastagasaa lõpun olli siin päält savikivvest paprõveski huunõ viil vesiratta-kambrõ, liimiküük ja paprõlado ni kats paprõkuivust. Kõik nuu peeti hään kõrran.

PAPRÕVESKIN OLLI TÄHTSÄ MEHE MEISTRE JA MEISTRE ABI. Noid avidi viil selli ja opipoisi. Veskin seen oll nartsõ purus ajamisõ massin, päält 10 tampmisõmassina, kuus püttü ja 50 paari tünne. Päält tuu viil 16 pressi ja kats paprõ tasandamisõ va-

sarat. Tetti pappi ja mitund värmi kiräpapõrd: roosat, sinist, halli ja valgõt. Et muial säänest tüüstüst viil es olõ, tõi Rāpinā vabrik umal aol mõisaherrāle pallo kasu.

A tüüliisi elo Rāpinā paprõvabrikun oll väega rassõ. Ka talomiihi sunniti sääll tüül käümä. Vabrigutüü es olõ sukugi lihtsämb ku põllotüü. Tüüliisil

hoiõti kõik aig silm pääl ja käve kõva takast sundminõ. Ku vähägi õnnõs läts, pagõsi mitmõ tüülise hoobis är Vinnemaalõ.

Rāpinā paprõvabrik seo ilma aigu.

TEEDÄ OM, ET 1792. AASTAGAL KÄVE VABRIKUHE TÜÜHÜ JO 170 INEMIST. Näid oll 56 miist, 43 naist ja kogoni 71 last. Aigopiten tulli inemiisi asõmõlõ massina. Edimāne paprõtegemise massin tuudi Rāpināle 1865. aastagal. Mõnõ ao peräst naati vabrikun vesiratta asõmõl tossumassinat vai aurumassinat prukma.

Rāpinā paprõvabrik oll 19. aastagasaa lõpuni Eesti pääle kõgõ suurõmb paprõtüüstüs. Eesti Vabariigi alustusõn tetti siin rahapapõrd, kiräpapõrd ja pakmisõpapõrd, esiki katusõpappi. Seto osti kokko nartsõ, midä vabrikulõ paprõ tegemises vaia läts.

Parhilla tüütäs vabrik AS Rāpinā Paberivabriku nime all. Tetäs joonistusõpapõrd, pappkaasi, mappõ ja muudki.

KIRILÄ IVVO — POTISETO IKULUGU

Juhan Jaik (näütemāngus säädnü Kauksi Ülle)

SETOMAAAL ELETI KÜLÄND VAESÕHE – rahvast pallo, a maa kehvä. Potiseto käve naabridõ man Rāpinā kihlkunnan ja kavvõmban Võro- ni Eestimaad pite nartsõ korjaman ja savist pottõ möömān.

Oll varra kevājā lumõminegi aig. Noorõl potisetol Kirilä Ivvol oll tegemist, et riiga kodo saia. Hopõn vidi tiiruusa pääl reke ja Ivvo käve kõrval, piitsk peon. Kõik tsuhknidõ maa oll Ivvol mereni läbi käüt. Laadapäävä pään, kombõ ja inemise teedä. Maa keelegi oll är opnu. A tuud sünnü-i kõnõlda, ku olõt seto muudu rõivin.

Ivvo tiid, kon talon om pernaanõ vana ja jälle. Mutt näge vällä ku nõiamuur. Rāti alt puulhall hius pistü ku sarvõ. A om ka meeleliidsi pernaisi. Mõnõ peris ilosaki. Tulõva moro pääl vasta, silmnägo puhas ja puhtahe rõivin. Ni kõnõlõsõ rahuligult, ilma hädäldämäldä.

Kausiseto Ivvo sõit rikka Teedu talo ussaida. Pini nakkasõ haukma, kikas kirg-mä, tütrigu uikama. Tulõ nuur pernaanõ Maali.

MAALI: Te olete vist sama setu, kes mineva kordki käis?

IVVO: Tuusama neh! No kulla-tsirgu pernaanõ, kas ostadõ kah? Ilosa asa omma, kaegõ esi perrä...

MAALI: No mis teil siis on? Näidake.

IVVO arotas kuurma kipõstõ valla.

MAALI: Ilusad potid. Võtaks selle. Selle saiataigna jaoks. Võtaks veel selle, see on nii ilusa vööbaga. (koputas, et kuis helises)

IVVO: Kaegõ pernaanõ, ku kõva taa om. Tandsi saat pääl (võtt poti, pand maaha ja tands sääl pääl)

MAALI: Oi, ärge lõhkuge ära nii ilusat potti. Mis te teete! Ma võtan selle ka. Mis see maksab?

IVVO (umaette): Uma tura pääl kannas Maalilõ kõik Setomaa jalgo ette. Ja tuugi iist ei tahassi rahha. Mitte sendi iistki. Võtku naa kausi kõik ja olgu rõõmsa. Surmani olõssi tenolik, kui pernaanõ võtassi kõik savianoma. Tuu om ainukõnõ, midä tä mu käest võtta või. (Seto arm ja heldüs ei tunnõ piiri. Ivvo lätt tagasi Maali mano.)

Nuu suurõmba omma viis kopkast, tsillokõsõ kolm kopkast tükk.

MAALI: Kuulge, setu, see on ju liiga odav!

IVVO: Tsirgu pernaanõ, võtkõ vasta, ku ma anna. Kül ma esi tiia, miä naa masva.

MAALI (om kõrd aigo pääldä): Hea küll, viime nõud tuppä. Siin on raha (ots põllõ alt raha ja and pottõ iist. IVVO tsuskas raha redelide lähküle potikuormalõ, mitte karmanilõ.)

MAALI (kõrraga taipas, et seto kaup läts odavas üümaja peräst): Olge lahke, sööge õhtust! (kuts tarrõ, nakkas süüke lavva pääle kandma) Proovige meie suitsuliha. Või on hommikul kokku löödud. Aga võib-

olla suppi või putru?

IVVO (tiiä ei, miä tetä, a võtt sis kõkkõ, tege õndsa näoga ristimärgi): Kitet olgu Pühä Maarja.

Ivvolõ om Maali süämehe lännü. Tä tull jo mitmõndat kõrda, et Maalit vai kõraski viil nätä. No pernaanõ Maali naard tä üle ja aja lävest vällä. Ku koolõgi taaha, mõtlõs Ivvo. A häbü om umma koolukihhä sinnä jättä, kon tä üle naardas.

VANA RÄPINÄ JÄÄS VÕHANDU JÕÕ VANGO

JO MUISTÕHAVVA OLLI EESTI TÄHTSÄMBÄ ELOPAIGA INÄMBÜISI VII VEEREN. Räpinä ku kerigukülä tegüsi Võhandu jõõ vango 18. aastagasaal. Tuul aol nakas elo jälki parõmbas minemä ja kihlkunda sündü eski rohkõmb latsi.

Ümbre veskijärve om vanna Räpinät viil alalõ. Pargi seest vanno puiõ vaihõlt pais-tus Sillapää loss. Verevist savikivvest paprõvabrik om kah alalõ. Et tuud proomiti ümbre ehitä, olõ-õi täl inämb vannamuudu vällänagemist. Üle jõõ tööõsõ kaldõ pääl omma vana jahuveski ja saeveski.

Umal aol kostu paprõvabrigu ja veskide mant jo kavvõhe kõvva viikohinat. Tuud tekk paisjärve vesi, miä vabrigu tammist alla kihot. A päält ümbreehitüst jäi tuu koh-hin pallo tasatsõmbas.

Kihlkunnasüäme ümbre omma vana pritsimaja, poodi, spordiplats ja bussijaam. Ku Tarto poolõ nakkat minemä, jääse sinnä kanti vana koolimaja ja kerigumõisa. Räpinä vana jago küünüs nika ku vana vallamajani Tarto tii veeren.

LIINAKÖSÖL OM PIKKÄ AIGO KATS KERIKUT OLCNU. Et kihlkund jääs piiri lähkühe, sis om siin elänü mõlõmbat usko inemiisi. Üle paisjärve paistus Räpinä Miikaeli vai Mikhli lutõriusu kerigu torn. Inne Põhasõta ollõv Räpinäl puukerik olnu. Seo maakivest kerik tetti valmis 1785. aastagas. Ku Räpinäle Võro tiid piten sisse sõidat, om nätä õigõusu kerik. Sakaria-Eliisabeti kerik tetti 1834. aastagas Vinne tsaari Nikolai I käsü perrä. Taa om kõgõ vanõmb vinne kerik terve Võromaa pääle.

Ütte ku tõist om aoga häönü. Kerigu lähkühe bussijaama ja paisjärve vaihõlõ jäi vanastõ kõrts. Tuud esimuudu kinnilidse hooviga kõrtsi inämb ei olõ. Esisugumanõ oll ka vana katõ kõrraga 1913. aastagast peri puust seldsimaja. Sääl peeti pitõ, kaeti näütemängõ ja oll raa-

Inneskine Räpinä.

madukogo. Tuu maja häät är tulõkaho.

Räpinä liinasüäme vahtsõmb jago jääs Võõpso tii viirde, kon inne Tõist ilmasõta es olõ muud ku lakõ nurm.

KOOLIOPPUS LÄBI AO

ROODSI AO KOOLIELO KOTSILO OM KIRÄN, et 1680. aastagal käve oppus üten Räpinä elomajan. Kuuli taheti tetä viil Mehikuurmahe – kas tuust asja sai, olõ-õi teedä. Päält Põhasõa, 1736. aastagal olli kõstrekooli Räpinäl ja Mehikuurman kimmähe olõman. Aoga tull mano vähämbit küläkuulõ.

Pikkä aigo olli Räpinäl kõrvuusi lutõri ja õigõusu kihlkunnakooli. Räpinä paprõvabrigu tüüliisi latsõ käve Paprõkülä algkuuli. Viil 20. aastagasaa alustusõn tekk ussõ valla Võõpso tütärlatsi eräkuul.

Eesti Vabariigi aigo 1920. aastil oll Räpinä kihlkunnan päält paarikümne kooli. Suurõ-Viirksu ja Väiko-Viirksu ni Kirmsi kooli olli Kahkva vallon. Meerapalo, Parapalo, Mehikuurma eesti ja vinne kuul, Aravu ja Naha kooli olli Miiksi vallon. Verriora valla latsõ käve Vilustõ, Sühavva ja Pindi kuuli. Toolamaa valda jäi Rõsna (Orava-Rõsna), Saarõkülä, Võukülä ja Leevaku kuul. Räpinä vallon olli Kurõkülä ja Raadama kooli. Võõpso liinakõsõn oll uma kuul. Räpinäl käve latsõ Räpinä ja Paprõkülä algkuuli ni Räpinä gümnaasiumi.

Täämbä opatas latsi Räpinä ütisgümnaasiumin, Vilustõ ja Mehikuurma põhikoolin. Vähämbä latsõ käävä Leevi, Ruusa ja Naha algkuuli.

PAAR SÕNNA

MUUSIGAELOST

KOOLIHARIDUS SÜNNÜS HÄSTE KOKKO muusiga ja koorilauluga. Köstrimäele käve jo inne edimäst ülemaalist laulupito kokko Räpinä kihlkunnakuur, midä juhat kuulmeistre ja

Naha kooli latsõ.

kõstre Thomas Undritz. Toostõ mängu- ja lauluseldsil oll esiki uma pillikuur (orkestri), näütemängjä ja raamadukogo. Edimädse pasunakoori tekk 1868. aastagal kuulmeistre Fritz Kirotar.

Muusiga ja laul eläse parhillaki. Räpinäst peri koorijuht, kuulmeistre ja viietegijä Richard Ritsing (1903-1994) oll muusigaop-

pajas Tarton ja juhat Tarto ülikooli ni Vanemuise kuurõ. Timä laulõ laulva häämee-
lega ka Räpinä koorilaulja.

KOOLIMÄLEHTÜISI KÖSTREMÄELT

Jaan Vahtra perrä, kiä viidi sügüse 1896 Köstremäele Räpinä kihlkunnakuuli

Köstremäel... Säidse vanna ja aost aigo halast pedäjät sääl mäe pääl kohisi. Korgõ katõkõrralinõ verevist savikivist maja saisõ uhkõhe pedäjide all. Paistu kavvõ üle välä, üle madalidõ tallõ ja külli. Tuu oll seo veere haridusõläte, kohe maki tahtsõ minnä.

Edimäne koolipäiv

Tuu sügüse, ku olli jo nelitõist, tulli siia esäga, raamadu kangli all. Vankriperä pääl suur puukast, kon olli leeväkott ja muu kraam. Ku vankri päält maaha kobisi, oll kõrraga kari võõrit poissõ ümbre. Üts noist üteli peris kõvva: «Seol poisil omma külh hirmus suurõ kõrva!» Tundsõ, et lää vereväs ku vähk.

Ku lätsimi üle kuulmeistre ussõläve, nakas mul ütekõrraga kangõ hirm. A kuulmeistre ai esäga hoobis kinäste juttu ja lask mul pärast ütest vinne keeli kirotõdust raamatust veidü ette lukõ. Loi kipõstõ ja vast õks õigõhe. Kuulmeistre üteli esäle, et kõik om kõrran.

Esä nõst muki suurõ puukasti tüütarrõ tõisi poiskõisi kastõ mano. Umas hiitumises näi, et mu kast paistu tõisiga kõrvuisi kõgõ suurõmb ja jällemb. Kuuli, ku üts

poiskõnõ küsse tõõsõ käest: «Ei tiia, miä nii suurõn kastin piässi olõma?» Tõõnõ kakk naaru ja üteli vasta: «Vakk kardohkit, suur nuumat tsiga ja ahotäüs rosinasai...»

Pallo viguriidsi poiskõisi

Oll sääl Köstremäel õks pallo viguriidsi poiskõisi. Kokko tulnu lähküst ja kavvõst. Egälüteli õks esimuudu viguri.

Nii tull Rasinalt üts poiss Jaan Hallisk. Tuu ai egä puulpäävä joba habõnit ja tandsõ tüütarõn kõõgitütriguga valssi. Opas meilegi tandsu. Kõrra selet, et täl ollõv esiki pruut. Toolõ kirotavat egä nätäl pikä kirä. Tõisil läts tuu pääle miil mõros – meil es olõ pruutõ.

Üts kõva poiss oll Saarõküläst – Daniel Saksing. Tuu oll õks kõgõ valmis ekä vigurit perrä pruuvma. Viimädse keväjä läts tä salahuisi, õnnõ ihomõsu sälän, kuulmeistre

tarrõ. Käkke hindä sängü ala ja jäi uutma, ku kuulmeistre nakas tunnistuisi vällä kirotama. Oodimi, miä edesi saa. Läts hulga aigo, ku kõrraga kuulimi Võsobergi tarõst kõvva kärrä. Nigu paklakuutsli linnas Saksing mii ütarrõ. Vihanõ kooliherr õkva tälle perrä: «Vällä, vällä! Mine, kos taht...»

Ollimi vakka ku hiire ja kulssimi, kuis vällä aet poiskõnõ terve üü koolimaja tarõ pääl käü ja kolistõlõs. Hummogu, esi külmä peräst näost sinine, kõnõl tä meile tuud luku lähkembäst. Ku kooliherr naanu tunnistuisi kirotama, kobinu tä ku vaim sängü alt vällä. Et tulli kah appi parõmbit numbrit pandma, kitnü esi. Võsoberg hiitünü edimält lubivalgõs, a tundnu sis tä är. Virotanu ütekõrraga ussõst vällä ja lubanu viil ka koolist vällä visada...

TARTO—PETSERI RAUDTII TEGEMISEST

TARTO—PETSERI RAUDTII TEGEMINE OLL TÄHTSÄ nii Tartomaalõ ku Võromaalõ nika ku Petserini vällä. Elo nakas kipõмбаhe käümä ja rahvas rohkõmb liikma.

Vahtsõ raudtii ehitüsegä naati pääle 1928. aastaga keväjä. Kõgõpäält kuulutõdi vällä veidembpakminõ. Sinnä tull mitu Eesti ehitüsettevõtõt ja üts Taani ettevõtõ. Ehitüses taheti kuluta päält kuvvõ millona krooni. Ehitäjä ja riigi vaihõl tetti leping. Tuu perrä pidi raudtii tegemise man pruukma uma kandi tüülidsi ja massinit. Talvidsõl aol oll kohustus anda kõgõ edimält tüüd Tarto, Valga, Võro ja Petseri ilma tüüldä tüülidsile. Önnõ mullatüülisi tull päält 900 inemise. Raudtii ehitüse man sai tüüd pallo seo veere talomehe, ehitäjä ja mõtsalõikaja.

Vana raudtiitüüldise mälehtäse, et päävä tüüraha iist sai osta üte puuda (16 kg) rüäjahhu vai kats killo lihha. Kuu tüüraha iist võidsõ saia jo väega hää ülikunna, a rahha jäi viil perrä ka tõisi asjo jaos.

Raudtii viirde kasvi Veriora allõv

1931. aastaga sügüse tetti Tarto-Petseri 88 kilomiitre pikkunõ raudtii vallalõ. Edimä-ne rong pidi kinni Holvandi jaaman (tuu jääs Põlva kihlkunna ala). Sääl joosi nii Tartost ku Petserist alostõt raudtii otsa kokko. Riigivanõmb Päts lei raudtiilipri sis-se perämädse kulladu nagla. Raudtii ehitäjä sai prii sõidu ja näile katõti pidolaud. Tarto-Petseri raudtii nakas riigile esiki rohkõmb kassu tuuma ku edimält arvati. Raudtii viirde tetti mitu ilosat vahtsõt jaamahoonõt. Noidõ ümbre naati mõnõl puul tõisigi majjo ehitämä.

Teno raudtiile tekkü Veriora allõv. Kõgõpäält sai valmis jaamahoonõ ja raudtii-tüüliisi maja. Mõnõ aoga oll Verioral jo kolm sõõgimajja ja säidse puuti. Tüüti kats pekrit ja oll uma vorstitüüstüs, ussõ tekk valla rohopuut. Vagonidõga tuudi peräle suul, raud, lubi ja muu tarvilinõ. Umakandi talomehe avidi kaupä maaha laati ja lakja vitä. Talvõl veeti raudtiijaama puid kokko.

Viimädse sõa aigo 1941. aastagal pommitõdi Veriora raudtiijaam purus. Väega suuri tapõluisi siin veeren siski es peetä. Päält sõta käve edesi mõtsalõikus. Veriora rahvas sai tüüd mõtsapunktin ja Võro müüblivabrigu tsehhin.

MITU PÖLVÕ SEO KANDI INEMIISI om Tarto-Petseri rongiga tüühü ja kuuli käünü. Rongisõit võeti ette, ku oll vaia liina asjo ajama minnä. Rongihelüga omma külä-inemise raudtii lähkün ammust aost är harinu. A viil 2001. aastaga keväjä taheti rahva vidämine raudtii pääl är lõpõta – ei tuu kassu...

Raudtiikolmnukk Valga-Petseri-Tarto om tervele Võromaalõ väega tähtsä olnu. Maast, miä inne oll üts ja sama, sai kõrraga kats maad. Maa siin- ja säälpuul raudtiid.

Andsak om, ku aastidõ peräst käävä ju-tu, et raudtii om vaia üles võtta. Ei tasovat är. Ummõhtõ ütél Eesti riigimiis Jaan Tõ-nisson päält 70 aasta-ga tagasi aoluulidsõ sõna: «Tarto-Petseri raudtiiga kasus Eesti riigi rikkamb jago – Lõuna-Eesti.» Es olõ Lõuna-Eesti tuud aigo määnegi veerepäälne kant. Sääntses om taa kant täämbädses tett (kirämiis Madis Kõivu perrä).

Meeleavaldaminõ Veriora jaaman rongõ käügistvõtmisõ vasta.

EDIMÄNE KOMSOMOLIEHITÜS — LEEVAKU EELEKTRIJAAM

kodo-uurja Friedrich Haidaku perrä

LEEVAKU EELEKTRIJAAMA SAINA PÄÄL OLL VIIMÄTSEL VINNE AOL TAHVLI: *Leevaku hüdroelektrijaam – Eestimaa Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu esimene löökehitus. Ehitatud 1947.*

Leevaku oll edimäne pääle sõa tett vii-eelektrijaam Eestin.

Võromaa aolehen «Töörahva Elu» kiteti kõvva eelektrijaamu ehitämist ja tähtsüst majandusölõ. Laheda valla komsomoli kutsi üles Leevakulõ eelektrijaama tegemä. Egäüts võtt kohustusõ tuu hääs 40 tunni tüüd tetä. Räpinä komnoorõ kiti vasta, et nimä tegevä 50 tunni. Pallo nuuri tull Leevakulõ Järvesuu (parhilla Verska) vallast.

Kuimuudu Leevakul ehitüstüü käve

Tulti uma leeväkotiga ja mõni ka ummi tüüriistuga. Et pallo nuuri kokko tull, peeti egä õdagu tandsupito. Müürü pääle oll õlivärmiga kirotõt: Täämbä om Leevakul

tands. A tüükõrd nakas käest är minemä.

Võromaa komsomoli edimäne sekretär kutsõ hindä mano Andres Ojasoo. Tälle anti käsk: «Siiä tulõ ütisüse veomassin, miä vidä tsimmendit ja traati. Läät ja istut kah massinakasti traadikerri pääle. Sõidat Leevakulõ. Täambädsest olõt Leevaku eelektrijaama staabiülemb. Oktoobrirevolutsiooni 30. aastagapääväs piät jaam tüüle saama.» Tuu ajanu vasta, et olõ-õi varramba säänest tüüd tennü. Es avida. Kästi paiga pääl esi kaia ja oppi.

Eelektrijaama ehitüsel panti masma vahtsõnõ kõrd. Kõik kellä kuvvõs üles ja hum-

Leevaku eelektrijaam.

mogu varra võimlõmist tegemä. Tüüle minti riivin ja lauluga. Noorist tetti 5–10 inemisega rühmä – kokko oll päält 60 ehitäjä. Peris ehitüsmiihi oll siski veidü. Üts Järvesuu valla poiss üteli, et om avitanu esäl koton katust lüvvä. Nii naksigi Järvesuu poisi katust katma.

Leevaku saa kuulsas

Leevaku sai üle Eesti kuulsas. Siiä tull mitu kõrda tüüd kaema esiki kirämiis Juhan Smuul aolehe «*Noorte Hää*» mant. Tedä oodõti – noorõ es olõ viil kunagi peris kiränikku nännü. Avvostusõs panti kirämehe pudrolõ õks võiusilm sisse.

Perän kirot Juhan Smuul Leevaku ehitäjist pikä laulu «*Järvesuu poiste brigaad*». Koolilatsõki pidi päähä opma: *Tule, tule Leevakule, teeme ülla algatuse. Tubadesse toome tule, väravasse valguse.*

1947. AASTAGA SÜGÜSES LÄTS LEEVAKU EELEKTJAAM KÄÜKI. Tulli kokko ehitäjä ja küläliise. Räpinä keskkooli latsõ olli tennü pia puul kilomiitret palohkavarsist vanikit. Kõnnõpidäjä kitt: «*Leevakul on Võrumaa kommunistlikud noored ja noored püstitanud uue mälestusmärgi oma töövaprusele. Ja oma piiritule armastusele sotsialistliku kodumaa vastu.*»

Periselt oll nii, et Leevaku veski oll eelektrit andnu ka inne sõta. Nüüd tetti tuu vahtsõst kõrda. Panti generaatri sisse ja lähkümb kant nakas jälki eelektrivalgust saama.

RÄPINÄ AIATÜÜKOOLIST

AIATÜÜKUULI TULDAS OPMA PIA EGÄST EESTIMAA NUKAST. Kuul tekk ussõ edimäst kõrda valla 1923/24. kooliaastagas. Räpinä gümnaasiumi mano Sillapää mõisa lossin tetti põllotüüklass. Põllotüü oppaja Valter Kivi mäletämist perrä es olõ viil uma keeli opiraamatit, mink perrä opada ja oppi. Aiatüü raamatit loeti vinne- ja saksa keeli. Hääs abimehes olli põllomehe käsiraamadu ja aokiri «Agronomia».

Laadu päält ostõti koolilõ alostusõs kolm hobõst, poodist hobõsõriista ja kolm vangõrd. Moostõ laadult tuudi kõrraga kuus lehmä. Kõik põllotüüriista tull kah viil kokko osta.

HILJA RÄTSEP, KIÄ KÄVE AIANDUSKOOLIN 1939–1943, mälehtäs:

Nõvvõti koolivormi. Tütärlatsil olli sinidse kleidi, valgõ krae pääl. Oll pallo vaiva, et krae ja käüseotsa egä päivi puhta olnu. Vormimüts oll rohilinõ ja kõlladsõ joonõga, keskelt läts viil must juun. Korgõ kangä ja küüdsi lakminõ oll tütärlatsil keelet. Sündsä olõk ja avvostus kuulmeistride vasta oll egäpääväne asi. Kuulmeistre olli süämega uma tüü man. A koolikõrd oll iks väega kõva.

Adolf Vaigla elotüü Räpinä aiatüükoolin

1936. aastagast pääle tull kuuli aiatüüoppajas Adolf Vaigla (1911–2001). Koolil oll suur puukuul ja illos kõrran lilliaid, peeti mehitsit. Inne tõisi naati kasvatama varajast kapstast. Kapstalooma tull poti seen ette kasvata. Arõtõdi vällä vahtsit viläpuiõ sortõ, miä suurt külmä ei pelgä. Sordiarõtaja Vaigla om loonu vahtsit tsireli- ja lillisortõ: elolango, daalijit, floksõ ni tõisi aialille. Tä oll Eestin edimäne, kiä tekk lillisäedüst (ikebana), mõrsjakimpõ ja ilostuusi laulupidolõ. Tä kodoaian kasus päält 250 sorti nõglapuid.

EGÄL PUUL OM VIIL TUNDA VANA KUULMEISTRE KÄTT JA SILMÄ. Timä nõvvo perrä tetti Räpinä keskpark ja Räpinä keskkooli park, Lauupeo varik, Veteraanõ park ja Vihmamõts Võhandu jõõ veeren. Räpinä ilosa kodoaia omma sakõstõ Eestin avvohindu võitnu.

Aiatüükuul uut egä sügüse jälki vahtsit nuuri, kinkast saava aiapidäjä, põllomehe vai luudusõkaitsja.

Aiatüükooli oppaja A. Vaigla kooli aian 1953. aastagal.

TEEDÄ INEMISE RÄPINÄ KIHCLKUNNAST

KUULSA LAULUMEISTRE —

HERMANN JULIUS SCHMALZ (MALTS)

VÖROKÕISI MITU PÖLVÕ omma häämeelega laulnu vanno laulõ «*Sauna taga tiigi ääres*» ja «*Setõkõsõ sõitsõva*». A ütsigu mälehtäse laulõ kirotajat. Tuu oll Rāpinā valla miis – Kõnnu küläst peri kirāmiis, laulu- ja muusigamiis Hermann Julius Schmalz (1870–1945).

Schmalzi hindā perrā es olõ tä päivāgi koolin käänü. Imā ja kodo-oppaja abiga oppõ kirotama ja veitkese ka saksa kiilt. A tõisi jutu perrā opnu tä siski Tarto koolin. Mõist säidsend pilli māngi ja tund noodikirjā. Nii käve tä lauldõn ja pilli māngen Rāpināt,

Tartot ja esiki Villändimaad pite.

Tuul aol es olõ viil moodun rahvalaulõga püüne pääle tõisi ette minnä. A Schmalz kuts kokko viie liikmõga seto koori. Laulti, tandsiti ja māngiti pilli. Tuust koorist sai kimmāhe üts edimāidsi rahvalikkõ laulõ lauljidõ puntõ. Aoleht «*Olevik*» kirot: «Pühāpäeval 23. juulil andsivad mõned Setu riietes *jurjevlasted* (Jurjev oll Tartu)

H. J. Schmaltzi juhatusel Veike-Ulila mõisas naljaka setude kontserdi.»

A seto koorist nõssi tegijāle ka tüllü. Üts Rāpinā miis saat aolehele hoobis kaibusõ: «*Rāpinā pole mitte Setumaa ja Rāpinas pole ühtegi Setukoori. Ei kõnelda seal setu keelt ega kanta seal setu rahva riideid. Kui mõni rāpinlane on jurjevlaste või mustlas-tega kampa lõõnud ja säärast seltskonda Setukooriks nimetab, siis ärgu sidugu ta end Rāpina nimega.*»

SCHMALZ ELLI TERVE UMA ELO vaesõ rahva seen ja opas väiku taso iist pillimāngo. Perānpoolõ naanu tä hoobis ilma ette kuulutama. Tä arvas, et tuu kõigilõ kassu, ku viiolimānguga vihma tell vai hoit är põvvast sündüvāt kaiho. Tedā nätti ringi käävāt, rōndplekist vai papist avvomärke täüs.

Hinnäst ka Võhandu Ööpikus kutsnu Schmalz om kirotanu viil mitu luulõraamadut ja jutukõisi. Üts rahvalõ rohkõmb miilde jäänü pikemb lugulaul om «Tõganitsa Hõodo naasõ võtmisõ ja tarõ palamisõ lugu». Schmalz oll edimāidsi, kiā nakas kitmä setokõisi. Tä mõist tähele panda naabridõ esimuudu naljo ni olõkit.

2002. aastaga suvõl mānge Rāpinā näütemāngutegijā Ilvese Aapo tükkü «Ööpik Võhandu kaldalt». Tulõ vällä, et uma rahvas olõ-õi Schmalzi viil sukugi är unõhtanu!

SETOKÕSÕ SÕITSÕVA

Hermann Julius Schmalz

*Setokõsõ sõitsõva
Võõpsolt potikuurmaga.
∴ Vuhh, setokõsõ noorõ, mu velle!*

*Looga kõrdsi kotsil nää
tii pääl tüllü püürsevä.
∴ Vuhh, setokõsõ noorõ, mu velle!*

*Ivvo nakas roosaga
Petrat takah ajama.
∴ Vuhh, setokõsõ noorõ, mu velle!*

*/ - - - /
Seeni oll ruuna mädänü,
kuurma kraavi vidänü.
∴ Vuhh, setokõsõ noorõ mu velle!*

*/ - - - /
Poti katski põranu,
täütäl punn är karanu.
∴ Vuhh, setokõsõ noorõ mu velle!*

*Võõpso liina tsurasõ
itsitivä pääleki.
∴ Vuhh, setokõsõ noorõ mu velle!*

*Paras, paras, tsäh, tsäh, tsäh,
kiä käsk minnä kاكلōma.
∴ Vuhh, setokõsõ noorõ mu velle!*

Täämbädse ao potiseto Kanepi laadul.